

ПРІОРИТЕТНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ПОРЯТУНКУ

PRIORITY FORMS AND METHODS OF CIVIC EDUCATION OF FUTURE OFFICERS OF THE RESCUE SERVICE

У статті обґрунтовано форми та методи громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку на основі інтегративного підходу. Визначено цілі та зміст виховання, показано, що система громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку є багатоаспектною проблемою. Доведено, що громадянське виховання є інтегрованим поняттям, яке відображає процес формування громадянськості як інтегрованої якості особистості. Сформульовано низку концептуальних положень щодо формування громадянської вихованості майбутніх офіцерів служби порятунку. Серед методів та форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ігри-драматизації, метод проєктів тощо. Крім цих методів доцільно долучати також традиційні: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, з періодичною пресою, самостійне рецензування тощо. Методи громадянського виховання спрямовані на вироблення умінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему; роботи власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати умінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин адекватної орієнтації; захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших. Виявлено що реалізація форм і методів громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку на основі інтегративного підходу передбачає вибір та використання форм і методів виховної роботи відповідно до компонентів громадянської вихованості.

Ключові слова: майбутні офіцери, громадянськість, громадянське виховання,

громадянська позиція, світогляд, науково-методичне забезпечення, методи громадянського виховання.

The article substantiates the forms and methods of civil education of future rescue service officers based on an integrative approach. The goals and content of education are determined, it is shown that the system of civil education of future rescue service officers is a multifaceted problem. It has been proven that civic education is an integrated concept that reflects the process of citizenship formation as an integrated personality quality. A number of conceptual provisions regarding the formation of civic education of future rescue service officers have been formulated. Among the methods and forms of civic education, the priority role belongs to active methods based on a democratic style of interaction and aimed at an independent search for the truth, contributing to the formation of critical thinking, initiative and creativity. Such methods include: situational role-playing games, a sociogram, the method of an open tribune, socio-psychological trainings, intellectual auctions, "brainstorming", a method of analyzing social situations with a moral and ethical character, dramatization games, the project method, etc. In addition to these methods, it is advisable to include traditional ones as well: conversations, debates, lectures, seminars, various forms of work with books, periodicals, independent reviews, etc. The methods of civic education are aimed at developing the skills to reason, analyze, ask questions, look for own answers, and critically consider a problem; to draw one's own conclusions, to participate in public life, to acquire skills and adaptation skills to new social relations of adequate orientation; protect their interests, respect the interests and rights of others. It was revealed that the implementation of forms and methods of civic education of future rescue service officers based on an integrative approach involves the selection and use of forms and methods of educational work in accordance with the components of civic education.

Key words: future officers, citizenship, civic education, civic position, worldview, scientific and methodological support, methods of civic education.

УДК 37.018.1(073)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/56.2.39>

Цюприк А.Я.,
докт. пед. наук,
завідувач кафедри соціальної роботи,
управління та суспільних наук
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Великий Я.Б.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри пожежної тактики
та аварійно-рятувальних робіт
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Постановка проблеми. Система громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку є багатоаспектною проблемою і поєднується з патріотичним, національним, моральним, правовим, трудовим, фізичним, екологічним, волонтерським напрямками виховання, тощо. Всі вони тісно взаємопов'язані, доповнюють один одного, мають самостійне теоретико-методологічне значення.

Аналіз досліджень. Виховання громадянина є одним із важливих завдань вищої освіти й одним з основних принципів державної політики в освітній галузі. Громадянське виховання досліджується в філософії, соціології, психології та педагогіці. Філософський аспект громадянського виховання

молоді розкритий у працях сучасних філософів В. Андрущенка, В. Кременя, Л. Сохань, В. Шинкарука та ін. Ідея громадянського виховання в педагогіці обґрунтовувалася у працях М. Боришевського, К. Гельвеція, Г. Гегеля, Т. Завгородньої, П. Ігнатенко, Л. Корінної, Н. Косаревої, М. Костомарова, Л. Крицької, Ю. Кузьменка, А. Макаренка, Л. Поплюжного, Д. Пріслі, М. Прищак, Л. Рехтета, М. Рудь, Ж.-Ж. Руссо, М. Серік, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, Б. Ступарика, К. Ушинського, М. Чепіль. Проблемі громадянського виховання студентської молоді присвячені праці Т. Ліхневської, Т. Мироненко, М. Михайличенка, А. Сігови та ін. З психологічної точки зору проблеми

громадянського розвитку особистості розглядають сучасні вчені: Б. Ананьєв, І. Бех, М. Боришевський, О. Киричук, В. Поплужний, Д. Фельдштейн та ін.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проте недостатньо дослідженою залишається проблема визначення форм та методів громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку під час підготовки у закладі вищої освіти.

Мета статті полягає в обґрунтуванні форм та методів громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку, визначенні їх цілей та змісту.

Виклад основного матеріалу. Методи, прийоми і засоби виховання перебувають у діалектичному зв'язку і створюють певну систему впливу на вихованців. Внутрішня змістовна сутність методів, прийомів і засобів виховання, їх використання зумовлюються метою і завданнями виховання. Метод виховання несе в собі визначений засіб виховання – явища навколишньої дійсності, які вихователь підпорядковує своєму впливу та використовує у вихованні. Засоби виховання – це здобутки матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, радіо, телебачення, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва та ін.), форми і види виховної роботи (збори, бесіди, конференції, гуртки, ігри, спортивна діяльність), які використовуються у процесі дії того чи іншого методу [1, с. 247]. Важливе місце у системі засобів виховання, які підвищують дієвість тих чи інших методів, посідають: праця, природа, національні здобутки (легенди, пісні, обряди, звичаї та ін.). До засобів виховання відносять: природу, мистецтво, традиції, різноманітну діяльність, слово, книгу, кіно тощо.

Метод виховання визначається цілями і змістом виховання. Він є способом впливу вихователя на свідомість, волю і поведінку вихованця з метою формування у нього стійких переконань і певних норм поведінки. Серед методів виховання найефективнішими вважають такі: метод переконання як засіб формування знань, поглядів, ціннісних орієнтацій; бесіди-обговорення переглянутих вистав, творчих зустрічей з митцями тощо; використання сучасних відео- та аудіоматеріалів; підготовка екскурсій силами курсантів; створення тематичних виставок, альбомів, стендів, випуск студентської газети тощо.

Серед методів та форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що базуються на демократичному стилі взаємодії й спрямовані на самостійний пошук істини, сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритої трибуни, соціально-психологічні тренінги, інтелектуальні аукціони, «мозкові атаки», метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним

характером, ігри-драматизації, метод проектів тощо [2]. Крім цих методів доцільно долучати також традиційні: бесіди, диспути, лекції, семінари, різні форми роботи з книгою, з періодичною пресою, самостійне рецензування тощо [3]. Методи громадянського виховання спрямовані на вироблення умінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему; робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати умінь та навичок адаптації до нових суспільних відносин адекватної орієнтації; захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших, самореалізовуватися тощо [4].

Важливе місце у процесі виховання займають інформаційні технології. Сьогодні інформаційно-комунікаційні технології активно залучаються в процес виховної роботи. Вони дозволяють привабливо і більш повноцінно розкрити результати самостійної роботи студентів. Інформаційно-комунікаційні технології надають можливість студентам виявляти власні помилки й оцінювати один одного. Крім того, застосування таких технологій є ефективним методом розвитку пізнавальних якостей студентів, умінь презентації шляхів вирішення професійних ситуацій, навичок професійної комунікації тощо. Непрямий вплив педагога шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій при самостійній роботі є важливим для мотивації особистісного та професійного зростання майбутніх фахівців [5, с. 208].

Важливою формою громадянського виховання майбутніх офіцерів служби порятунку є органи самоврядування. Самоврядування – це найвища, найскладніша форма педагогічного керівництва. Це – дієвий метод досягнення широкого спектру виховних завдань – громадської активності, соціальної відповідальності, набуття всебічного морального досвіду.

За результатами аналізу здійсненого К. Трибулькевич [6, с. 47] студентське самоврядування визначено як форму демократичного устрою, за якої студенти беруть активну участь у керівництві справами колективу закладу вищої освіти, студентської спільноти на рівні академічної групи, курсу, студентського об'єднання, закладу вищої освіти в цілому, міста, країни; як права і можливості студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти.

Ефективній організації студентського самоврядування сприяє оптимальний добір методів роботи зі студентами таких, як:

- організаційно-пізнавальні методи (переконання, диспут, дискусія, розповідь, лекція, бесіда, доведення, приклад);

- методи формування досвіду громадянської поведінки (вправа, доручення, проектування,

регламентування, нормування, вимога, розпорядження, інструктаж, наказ);

– методи соціально-психологічного стимулювання та корекції поведінки (заохочення, покарання, змагання, перспективних ліній, навіювання, створення та підтримання сприятливого морально-психологічного клімату в колективі);

– методи самовиховання (цілепокладання, самооцінка, самоконтроль, самозвіт, самоспостереження, самоаналіз, самонаказ, самонавіювання, самовправління, самоінструктування, порівняння своєї поведінки і діяльності з прикладом значущих людей, самозаохочення).

Основними формами студентського самоврядування є загальноуніверситетські збори, студентський парламент, студентська рада, сенат, колегія, студентські спілки та комітети, ради старост, студентські профспілкові комітети та бюро, молодіжні громадські організації, штаби, сектори, центри, спілки студентів та аспірантів, наукові спілки; студентські загони, клуби за інтересами, творчі об'єднання, студентські ради в гуртожитках, школи. Головним у функціонуванні студентського самоврядування є не форма устрою, а забезпечення кожному студенту можливості самореалізації в особистісно значущій добродійній діяльності на основі добровільності та бажання самовдосконалення [7, с. 59].

Формами самоврядування є: загальноуніверситетські збори, студентський парламент, рада, сенат, колегія, студентські спілки та комітети, ради старост, профспілкові комітети та бюро, молодіжні громадські організації, штаби, сектори, центри, спілки студентів та аспірантів, наукові спілки; загони, клуби за інтересами, творчі об'єднання, студентські ради в гуртожитках та методи (організаційно – пізнавальні, формування досвіду управлінської поведінки, соціально – психологічного стимулювання та корекції поведінки, самовиховання) діяльності студентського самоврядування.

Ще однією формою громадянського виховання є клубна робота, яка активно відроджується закордоном та має глибокі вітчизняні традиції. У педагогічній спадщині В. Сухомлинського зустрічаємо опис клубної роботи, зокрема «вечорів юних мислителів». Молодь збиралася для обговорення проблем, що завжди хвилювали юнацтво: про людину і суспільство, про обов'язок і свободу, про взаємовідносини особистості і колективу. У процесі такої роботи формується особисте ставлення до Батьківщини; духовний порив та бажання утвердити її гідність, велич, честь, славу, могутність. Пізнаючи ідею Батьківщини, переживаючи почуття любові, вдячності, захоплення, тривоги, турботи за її нинішнє й прийдешнє [8, с. 178].

Клуб дозволяє реалізувати одне з головних завдань – підготовку до життя в громадянському суспільстві. Прикладом клубної форми виховної

роботи є Євроклуб. Його призначення – полікультурний аспект громадянського виховання випускника, який буде поширювати свої знання про Європу, свідомо брати участь у дискусіях про місце України на континенті та ролі держави в процесі європейської інтеграції.

В клубі діє самоуправління, є свій статут, емблема. У Євроклубі курсанти мають змогу сформулювати позиції та світогляд сучасного громадянина України, випускника третього тисячоліття, проявити власну ініціативу, набути організаторських здібностей, набути навичок співпраці в колективі й культури дискусії. Головним елементом громадянської освіти є обізнаність з європейською культурою, освітою, життям людей в об'єднаній Європі.

Мета Євроклубу:

- сприяння процесам євроінтеграції, підтримка курсу України на інтеграцію в Європейській структурі;
- розширення знань про Європу, країни Європейського Союзу;
- інформування про ЄС, євроінтеграційні процеси та співпрацю України та ЄС;
- поширення інформації про Україну, її місце на Європейському континенті та роль в процесі євроінтеграції;
- сприяння становленню активної громадянської позиції, створення сприятливих умов для самореалізації молоді;
- вироблення нового стилю відносин, поведінки, мислення; підготовка молоді до життя в об'єднаній Європі.

Завдання Євроклубу:

- вивчення та поширення інформації історії, культури, мови, звичаїв та традицій як країн Європейського Союзу, так і України як невід'ємної частини європейської цивілізації;
- проведення зборів, зустрічей, засідань, конкурсів, конференцій з метою обміну досвідом та обговорення актуальних проблем;
- встановлення культурних, освітніх та ділових контактів між молоддю України та країн ЄС;
- сприяння вивченню іноземних мов;
- підготовка та проведення круглих столів, дебатів, диспутів, конференцій та інших форм діяльності, спрямованих на підвищення інтелектуального рівня та обізнаності молоді щодо принципів діяльності ЄС та його структур;
- участь в обласних, всеукраїнських та інших конкурсах, фестивалях тощо.

Пропонується залучення курсантів до волонтерської діяльності. Сутність самого поняття „волонтерська робота» різновид добродійної діяльності індивідів або груп, що здійснюється на основі загальних цілей, спрямованих на вирішення соціальних проблем людини для забезпечення добробуту й процвітання спільнот і суспільства загалом [9, с. 29].

Під час волонтерської діяльності у курсантів закладається фундамент професійного світосприйняття, досвіду професійної діяльності, практичних умінь і навичок, професійно значущих якостей особистості, ставлення до майбутньої професії. Волонтерська практика допомагає визначитися із професійною придатністю та майбутньою спеціалізацією, бо саме вона відображає потреби суспільства й особисті інтереси, загальнолюдські цінності (емпатія, толерантність, милосердя тощо).

Основні вміння, якими мають оволодіти курсанти: аналізувати та оцінювати складні життєві ситуації; вибирати доцільні форми, методи та засоби волонтерської роботи; застосовувати етичні норми під час волонтерської роботи тощо. Практико-орієнтована підготовка курсантів до волонтерської роботи є засобом громадянського виховання.

Особливим є той аспект, коли функції волонтерської роботи тісно пов'язані з майбутньою спеціальністю, і в нашому випадку волонтерство виступає як засіб фахової підготовки. Найважливіше в роботі волонтера, звичайно ж, це усвідомлення необхідності власної діяльності та наявність бажання працювати. Головна перевага волонтерів полягає в тому, що вони виконують роботу, яка їм подобається, й отримують задоволення від результатів.

Так, прикладом організованої роботи з підготовки студентів до волонтерської діяльності за умов ЗВО може бути волонтерський загін. Метою діяльності загону є сприяння розвитку соціальних ініціатив, допомога соціально вразливим категоріям. Одним із завдань волонтерського загону є робота з ветеранами служби порятунку.

Науково-методичне забезпечення громадянського виховання здійснюється за допомогою інтегративно-цільової програми виховної роботи, в якій окреслено комплекс виховних заходів:

– засвоєння громадянських знань: лекції: «День соборності», «Вшанування героїв КРУТ», науково-практичні конференції «Українська держава і суспільство: історія, сучасність та перспективні напрями розвитку патріотизму»;

– розвиток громадянської свідомості й культури: фестивалі «Традиції українського козацтва», круглі столи «Визначні постаті в історії України», науково-практичні конференції «Проблеми громадянського виховання у сучасному суспільстві», «Політичний і економічний розвиток сучасної України»;

– особистісне присвоєння громадянських цінностей: національно-патріотичні свята «Оберіг для військового», «День пам'яті і примирення», «День Перемоги», волонтерська допомога, акції: «Напиши листа захиснику», «Новорічна ялинка для військових», «Віддай форму військовому – допоможи захистити Україну», «День боротьби з тоталітаризмом», «День рідної мови», «День жалоби за загиблими на майдані», конкурси «Патріотична пісня», «З Україною в серці» (фотокурс), арт-подорож: «Мальовнича Україна»;

– долучення особистості до системи відповідальної залежності й морального вибору в умовах суспільства: виховні заходи «Виховання патріотизму у молоді», «Мій вибір життя!», літературно-тематичні вечори: «День пам'яті жертв голодомору», вебінар «Європейський вибір – новий стандарт для України»;

– формування норм громадянської поведінки курсантів, що реалізовувалося шляхом обговорення в навчальних групах матеріалів періодичної преси, ознайомлення із законодавчими актами України, проведення таких видів занять як лекції «Що значить дотримуватися «букви закону», «Закон і право», «Сім'я та її роль у вихованні та житті людини», «Чесність, справедливість, моральна чистота майбутнього педагога», «Соціальний захист і профілактика правопорушень серед молоді», «Конституція України – проблеми й завдання правового виховання студентства» та інші; круглих столів та диспутів «Правове суспільство, яким йому бути?» тощо.

У результаті реалізації інтегративно-цільової програми громадянського виховання у студентів формується громадянська позиція, вони демонструють політичну та громадянську зрілість, що припускає високий рівень демократичної свідомості, прихильність демократичним цінностям і загальнолюдським ідеалам, відкритість світу, політичну і правову компетентність, усвідомлення і прийняття своїх прав і обов'язків як членів суспільства, активну долученість до суспільно-політичного життя.

Інформаційне забезпечення виховного процесу здійснює бібліотека. Бібліотекар, плануючи комплекс заходів з громадського виховання, має чітко орієнтуватись в термінах – громадянин, громадянськість, громадянське суспільство, громадянське виховання. Громадянин реалізує і захищає свої права і свободи, дотримується існуючого порядку і разом з тим вимогливо ставиться до влади, бере активну участь у громадському суспільно-політичному житті держави з метою захисту демократичних цінностей і громадянських свобод. Вихованню саме такого громадянина має сприяти сучасна бібліотека. Сьогодні ставить перед бібліотекарем важливе і невідкладне завдання – виховати свідомого громадянина, патріота рідної землі, який володіє всіма перерахованими вище якостями.

Актуальними є інформаційні місячники, декади, тижні громадянської тематики, предметні дні, дні нової книги тощо. В передвиборчий період радимо організувати в бібліотеці інформаційно – консультативний пункт «Молодому виборцю». Бібліотечний фонд необхідно розкривати за допомогою книжкових виставок, тематичних полиць: «Конституція – паспорт держави», «Ми – українці», «В родиннім колі ми усі єдині», «Колісь історія назве наш час народженням людини», «Мій отчий край ні в чому не повторний», «Держава. Молодь.

Закон», «Україна: утвердження незалежної держави» та інші. Важливу роль у формуванні громадянина відіграє залучення його до участі у громадських акціях та ініціативах (благодійна допомога, екологічні та соціальні проекти тощо).

Висновки. Таким чином застосування наведених форм та методів на основі інтегративного підходу забезпечують громадянське виховання майбутніх офіцерів служби порятунку в закладі вищої освіти. Також важливим є розробка навчальних посібників з цієї актуальної проблеми. Підготовлені викладачами навчальні програми, програми виховних заходів, методичні рекомендації з метою громадянського виховання сприяють формуванню громадянських знань, цінностей та поведінки майбутніх офіцерів служби порятунку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник К. : Знання-Прес, 2008. 447 с.
2. Кузякіна М. Л. Проблеми громадянського виховання школярів у системі середньої освіти Німеччини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01. Слов'янськ, 2011. 20 с.
3. Білик Л. І. Теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів у системі виховної роботи вищого технічного навчального

закладу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04. Черкаси, 2004. 461 с.

4. Момотюк Л. Б. Громадянське виховання в національній освіті . Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та вузі : зб. наук. праць. Рівне : Міжнар. ун-т «РЕГІ» ім. акад. С. Я. Дем'янчука, 2002. Вип. 3. С. 18–21.

5. Ільчишин Я. В., Якимович Т. Д. Виховний вплив інформаційно-комунікаційних технологій на формування компетентності. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи* : зб. наук. праць: в 2-х ч. Львів : ЛДУ БЖД, 2015. Ч. 2. С. 206–209.

6. Трибулькевич К. Г. Розвиток студентського самоврядування у вищих навчальних закладах України (1917–2010 рр.) : монографія. Одеса : Купрієнко С. В., 2016. 454 с.

7. Дорошенко К. Г. Виховання студентської молоді засобами особистісно орієнтованого підходу. *Науковий вісник Миколаївського державного університету* : зб. наук. праць. Миколаїв: МДУ, 2006. Вип. 12. С. 57–62.

8. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори : у 5 т. К. : Радянська школа, 1977. Т. 3. С. 283–582.

9. Бондаренко З. П. Волонтерська робота у вищому навчальному закладі. *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 1. С. 25–30.